

HYPERICUM

nr.5, december 2005

Nieuwsbrief (29) van de FLORISTISCHE WERKGROEP TWENTE
en FLORON TWENTE

REDACTIE: Otto Zijlstra (districtscoördinator FLORON), Groen van Prinstererlaan 39, 7521 AX Enschede; 053-4331589.
E-mail: ogzijlstra@zonnet.nl

Pieter Stolwijk (coördinator Floristische Werkgroep Twente), Oldenzaalsestraat 2-16, 7511 DR Enschede; 053-4355451.
E-mail: fwt@fwtwente.nl / pieter@pieterstolwijk.nl

Jacques Bielen (coördinator Bijzondere Soorten Project Twente), Scholtenhoeklaan 7, 7573 BG Oldenzaal; 0541-514891.
E-mail: jwbielen@hetnet.nl

INTERNET: <http://www.fwtwente.nl> - redactie@fwtwente.nl

P. BREMER (Provincie Overijssel)
P.F. STOLWIJK & J.W. BIELEN
P.F. STOLWIJK
J.W. BIELEN & P.F. STOLWIJK

Nieuwe vondsten van bijzondere varens in Twente, p.1
Excursieverslagen FWT-FLORON 2005, p.7
Een nieuwe editie van Heukels' Flora van Nederland, p.9
Publicaties over wilde planten in Twente, p.12

Nieuwe vondsten van bijzondere varens in Twente

P. Bremer (provincie Overijssel)

Samenvatting

Het artikel vat nieuwe vondsten van zeldzame varens in Twente samen die gedaan zijn in 2005. Van Stippelvaren (*Oreopteris limbosperma*) werden zes nieuwe groeiplaatsen ontdekt, van Pilvaren (*Pilularia globulifera*) drie en van Geschubde mannetjesvaren (*Dryopteris affinis*), Kamvaren (*Dryopteris cristata*), Moerasvaren (*Thelypteris palustris*), Tongvaren (*Asplenium scolopendrium*), Stijve naaldvaren (*Polystichum aculeatum*) en Struisvaren (*Matteuccia struthiopteris*) elk één. De opvallende toename is voor een deel te verklaren als onderzoekerseffect. De toename van Stippelvaren lijkt deels een reële toename, gezien de ligging van twee nieuwe vindplaatsen binnen het Provinciaal Botanisch Meetnet. De toename kan bij enkele soorten ook te maken hebben met de reeks zachte winters die we in Nederland hebben gehad.

Inleiding

Sinds 1989 heeft de provincie Overijssel een botanisch meetnet, waarmee de ontwikkelingen in

het buitengebied worden gevolgd. Het meetnet omvat 92 kilometerhokken, verspreid in de provincie, waar eenmaal in de zeven jaar een route wordt gelopen van minimaal 5 kilometer. Die 5 kilometer is opgeknipt in stukjes van elk 50 meter; er is dus per kilometerhok sprake van minimaal 100 van deze secties. Elke sectie is gekoppeld aan een bepaald biotoop. Dat kan zijn een berm, bermsloot, houtwal of loofbos, volgens de provinciale IPI indeling (IAWM 2004). Per sectie wordt de aanwezigheid nagegaan van de provinciale aandachtsoorten. Dat is een lijst van ruim 600 plantensoorten, waarvan er 333 zijn waargenomen tijdens de eerste en tweede ronde (BREMER & al. 2004). Een veldmedewerker moet deze soorten dan ook alle kennen, zowel bloeiend als niet-bloeiend; de ervaring leert evenwel dat niet-bloeiende planten eerder over het hoofd worden gezien. Gemiddeld komen per sectie twee van dergelijke aandachtsoorten voor, met een variatie van geen enkele soort per sectie tot 20 soorten op heel soortenrijke dijkhellingen (langs de IJssel) en trilvenen in Noordwest-Overijssel. De secties worden niet uitgeplozen op soorten. Met

een bepaalde loopsnelheid en met meerdere keren per 50 meter stilstaan wordt een sectie onderzocht, waarbij een bepaalde ruis is ingecalculleerd; sommige planten worden over het hoofd gezien, omdat ze weinig voorkomen en / of niet (meer) bloeien. Het gehele meetnet omvat echter meer dan 9000 secties, waardoor statistisch betrouwbare vergelijkingen kunnen worden gemaakt: gebieden in de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) kunnen worden vergeleken met gebieden daarbuiten, of Twente met de rest van Overijssel.

In 2005 werden van genoemde 92 km-hokken 28 Twentse hokken onderzocht, waarvan 14 door de auteur. Al deze hokken werden voor de derde keer bezocht na eerdere bezoeken in 1989/1990 en 1997/1998.

Er is zodoende een basis gelegd voor een tijdreeks die allerlei ontwikkelingen laat zien. Van heel duidelijke negatieve - het verdwijnen van vindplaatsen omdat een greppel is verdwenen of een poel verruigd - tot veel geleidelijker ontwikkelingen zoals het effect van de toenemende vermeting in het landschap, vooral via het beheer, het klepelen van bermen en het laten liggen van maaisel in berm, greppel en slootkant. Maar er zijn ook positieve ontwikkelingen te zien, vooral als binnen het meetnet nieuwe natuur is aangelegd, zoals in de meetnetlocaties Ottershagen, Snoeyinksbeek en Beuninger Achterveld. Tijdens het veldwerk in 2005 werden in enkele meetnet-hokken bijzondere varensoorten aangetroffen

(Geschubde mannetjesvaren en Stippelvaren). Dit was de aanleiding tot het schrijven van dit artikel, waarin voorts andere bijzondere waarnemingen betreffende varens uit 2005 zijn opgenomen en waarvoor overzichten van recente vondsten zijn samengesteld.

Geschubde mannetjesvaren (*Dryopteris affinis*; [syn. *D. pseudomas*])

De eerste vondst van een bijzondere varensoort was de waarneming van Geschubde mannetjesvaren in het Deldenerbroek, op een bermgreppelkant aan de bermzijde. Het betrof een onvolwassen plant, die zich vrijwel zeker sinds het vorige bezoek (2^e ronde) in 1998 heeft gevestigd. Deze varensoort is pas in 1990 voor het eerst in Overijssel gevonden: Engelse Werk - Zwolle, (BREMER 1990) en in 1993 voor het eerst in Twente, op de Friezenberg (tabel 1). Met deze vondst zijn nu 10 plekken bekend uit de regio. Ook landelijk kent de soort een toename, maar het gaat steeds om kleine groeiplaatsen. De soort is een apomict, die in staat is vanuit een prothallium op te groeien zonder bevruchting. Op de plaats waar een eerste plant groeit, kunnen zich dan ook nieuwe planten vestigen, zodat er een concentratie aan planten ontstaat. Deze haardvorming is buiten het Engelse Werk vooral waargenomen op een aantal plekken in de Flevolandse bossen (BREMER & KOOPMAN 1994).

Tabel 1. Waarnemingen van **Geschubde mannetjesvaren** in Twente

Jaar	x-coor	y-coor	Biotoop	Vinder	Gebied	Aantal
1993	231	476	walletje, aan rand kapvlakte	H. Ludwig	Friezenberg	1 ex.
1995	245	460	bermgreppel	P. Bremer	Lankheet	1 ex.
1995	262	483	gemengd bos	O.G. Zijlstra	Paaschberg	1 ex.
1997	238	471	elzen-vogelkersbos	M. Horsthuis	Hengelerhoek	op meerdere plaatsen
1997	238	473	aangeplant in bosje	P. Bremer	O. van Goor	1 ex.
1999	226	488	naaldbos	M. Horsthuis	Hellendoornse berg	
2000	232	514	heide/jonge bosaanplant	M. Horsthuis	N. van de Krim	> 1 ex. ?
2000	242	519	jonge bosaanplant	P. Bremer	O. van de Krim	1 ex.
2003	259	477	bospad	H. Koop	Lonnekerberg	1 ex.
2005	239	478	bermgreppel	P. Bremer	Deldenerbroek	1 ex.

Stippelvaren (*Oreopteris limbosperma*)

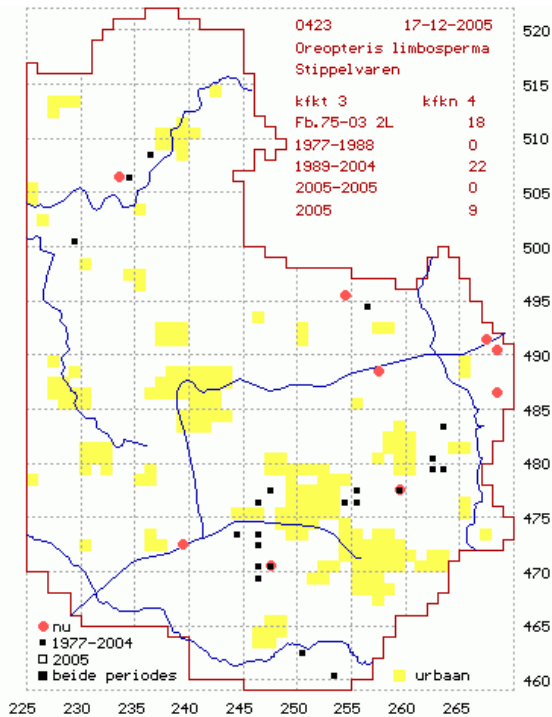
Het jaar 2005 was voor mij wel het jaar van de Stippelvaren. In totaal werden in Twente zes nieuwe plekken ontdekt¹.

In het Beuninger Achterveld werd de eerste nieuwe groeiplaats aangetroffen. Een tweetal juveniele planten groeiden op een greppelkant naast het hier aanwezige klootschietveld. De aandacht tijdens het veldbezoek, ergens in juli, was vooral gericht op Klokjesgentiaan (*Gentiana pneumonanthe*), die hier bij de vorige ronde van het provinciale meetnet in 1998 stond. Deze werd niet teruggevonden, maar wel werd dus deze varens-

oort aangetroffen, die zich hier in een heischrale vegetatie gevestigd heeft. Met Stippelvaren gaat het bepaald niet slecht in Twente. In Overijssel is de soort sinds 1986 op 41 plaatsen aangetroffen, waarvan 29 in Twente, inclusief de zes hier nader besproken groeiplaatsen uit 2005. De groeiplaats in het Beuninger Achterveld sluit goed aan bij de groeiplaatsen elders in Twente, waar vaak sprake is van een heischrale vegetatie in combinatie met reliëf in de vorm van greppels, zowel bosgreppels als bermgreppels. Langs greppels binnen het boerenland wordt de soort niet gevonden. Heischrale vegetaties komen in het sterk bemeste en vaak grofmazig beheerde boerenland niet meer voor. En wat het klootschietveld betreft: de greppel loopt hier tussen maïsakker en het schietveld. Juist dit schietveld, hoewel altijd gemillimeterd, is een botanisch en geomorfologisch

¹ Na voltooiing van dit artikel is nog een groeiplaats bekend geworden in km-hok 254-495.

belangrijk element. Het reliëf dat in dit deel van het Achterveld voorkwam, is in de akkers en weilanden door de boeren netjes weggewerkt (ongetwijfeld illegaal..!) en alleen behouden gebleven op het klootschietveld, mede tot groot genoegen van de spelers. De vegetatie bestaat uit een heischrale vegetatie met o.a. Geelgroene zegge (*Carex oederi* subsp. *oedocarpa*), Tandjesgras (*Danthonia decumbens*) en Tormentil (*Potentilla erecta*). Zonder dit klootveldje had de Stippelvaren hier niet gestaan.

Een tweede nieuwe vindplaats van Stippelvaren, nu buiten het meetnet, betrof het afgegraven graslandperceel aan de zuidzijde van Achter de Voort. In de eerste jaren na afgraving was hier sprake van een vegetatie met Gewoon struisgras (*Agrostis capillaris*) en opslag van Zwarte els (*Alnus glutinosa*) en kwam er o.a. Dwergbloem (*Centunculus minimus* [syn. *Anagallis minima*]) voor (HORSTHUIS 2002). Na acht jaar heeft zich een jong elzenbos ontwikkeld en een heideveldje met al veel Gewone dophei (*Erica tetralix*) en Struikhei (*Calluna vulgaris*) en relatief veel Stekelbrem (*Genista anglica*) - zoals wel op meer plaatsen in Twente met natuurontwikkeling het geval is: soms meer Stekelbrem dan heide. Op verschillende plaatsen in het heideveldje heeft Koningsvaren (*Osmunda regalis*) zich gevestigd en op één plaats komen diverse juveniele Koningsvarentjes voor samen met Stippelvaren, wederom in een soortenrijke heischrale vegetatie, die zich verder zal ontwikkelen tot heide (en bij niets doen tot bos).

Een derde nieuwe vindplaats betrof het Kanaal Almelo-Nordhom, niet ver van de Nederlands-Duitse grens. Een cluster van volwassen planten stond onderlangs het talud, op ca. 1 meter boven

het waterpeil in het Kanaal. Ook hier betrof het een route van het provinciaal botanisch meetnet, dat eerder in 1990 en 1998 was gelopen en nu dus voor de derde keer. De cluster van volwassen planten geeft aan dat het om een wat oudere vindplaats gaat. Ik vermoed dat al in 1998 juveniele planten aanwezig waren en deze toen over het hoofd zijn gezien.

Een vierde nieuwe plek betrof een bermgreppel nabij het Ezelsgoor, niet ver van de vorige vindplaats. Hier stond een plant in een bermgreppel, aan de wegzijde, waardoor sprake was van een menging van heischrale soorten, o.a. Pijpenstroetje (*Molinia caerulea*) en soorten van voedselrijkere groeiplaatsen: Gladde witbol (*Holcus mollis*) en Brede stekelvaren (*Dryopteris dilatata*).

Een vijfde plek betrof de Boswachterij Hardenberg, waar de soort al van meerdere plekken bekend is. De nieuwe plek ligt langs een waterschapsleiding in het bos, waarin een grote groeiplaats met tientallen planten al uit de jaren tachtig bekend is.

Een zesde nieuwe plek met Stippelvaren werd ontdekt bij een nauwkeurige kartering van het kruispunt van de N347 bij Goor. Vanwege plannen om het kruispunt opnieuw in te richten is een nader onderzoek aan flora en fauna nodig, zodat, als er beschermde soorten uit de Flora- en Faunawet voorkomen, er een ontheffing kan worden aangevraagd en waar bovendien bij de plannen rekening kan worden gehouden met de natuurwaarden. Bij een gemiddeld kruispunt in Overijssel zijn weinig natuurwaarden in het geding. Bij Goor ligt dit anders. Dicht bij het huidige kruispunt werd hier enkele jaren geleden Koprus (*Juncus capitatus*) voor Nederland herontdekt (HORSTHUIS 1997) en er zijn opgaven van mevr. Vosman (Markelo) over vondsten van de Rode Lijstsoort Dubbelloof (*Blechnum spicant*) en de voormalige Rode Lijstsoort Echt duizendguldenkruid (*Centaureum erythraea*). Dubbelloof stond er nog in de bermgreppel nabij het kruispunt, op het oog een deels met braam verruigde greppel met invloeden van de associatie van Hengel en Gladde witbol (*Hyperico pulchri-Melampyretum pratensis*). Maar bij nadere inspectie bleek ook hier Stippelvaren te staan, en, vrijwel naast de Dubbelloofplanten, een exemplaar van Kamvaren. Mannetjesvaren (*Dryopteris filix-mas*) en Wijfjesvaren (*Athyrium filix-femina*) kwamen eveneens voor binnen de 50 meter lange bermgreppel. Brede stekelvaren groeide in een op enkele meters in het bos gelegen bosgreppel. Dus zes varensoorten dicht bij elkaar, wat ook voor Twentse begrippen bijzonder is. In het varenrijke Kuinderbos ligt het maximum aantal varensoorten voor 50 meter aan bosgreppel op 8 soorten.

Kamvaren (*Dryopteris cristata*)

Kamvaren is een kensoort van het veenmosrietland en erg algemeen in het moerasgebied van de Kop van Overijssel en het Staphorsterveld.

Daar buiten wordt de soort ook in afwijkende biotopen gevonden, zoals enkele keren langs slootkanten, vooral in de polders rondom de Wieden, dus dichtbij grote populaties. In Twente is de soort vanaf 1990 bekend van 12 locaties (in 12 km-hokken), waaronder langs het Kanaal Almelo-

Nordhorn, het brongebied van de Mosbeek in veenmosrijk schraalland en enkele malen op greppelkanten. Het gaat veelal om hele kleine groeiplaatsen, uitgezonderd een grotere bij Vriezenveen (med. Mevr. C.G. Abbink-Meijerink).

Tabel 2. Waarnemingen van **Kamvaren** in Twente vanaf 1990

Jaar	x-coor	y-coor	Biotoop	Vinder	Gebied	Aantal
1992	255	496	nat schraalland	C.L.G. Groen	waarschijnlijk brongebied Mosbeek	
1994	250	460		J.J. Kleuver	Haaksbergerveen	
1997	233	507	in greppel rand van heideveld	C.G. Abbink-Meijerink	bosw achterij Hardenberg	enkele ex.
1997	241	501	in natte randzone	C.G. Abbink-Meijerink	Engbertsdijkvenen	3 ex.
1998	237	493	rand van ven	C.G. Abbink-Meijerink	Vriezenveen	5 - 10 ex.
1998	238	493	rand van ven	C.G. Abbink-Meijerink	zelfde groeiplaats, andere km-hok	idem
2000	226	501	ven	K. van der Veen	Boswachterij Ommen	?
2001	255	496	nat schraalland	P. Bremer	brongebied Mosbeek	1 ex.
2004	255	477	houtwal	L. van Tweel	Hartjesbos	2 ex.
2005	239	472	bermgreppel	P. Bremer	N 347 bij Goor	1 ex.
2005	254	496	natte laagte	C.G. Abbink-Meijerink	Reuterij, natuurontwikkelingsgebied	1 ex.

Moerasvaren (*Thelypteris palustris*)

Een nieuwe vondst van Moerasvaren werd in juni gedaan binnen een jong Veldrushooiland in de Lemselermaten. Ook hier gaat het om nieuwe natuur - bij menig lezer wel bekend - dichtbij het prachtige blauwgraslandje, op een voormalige maisakker, waar zowel een ontwikkeling richting heischraal grasland - met heel veel Gevlekte orchis (*Dactylorhiza maculata* subsp. *maculata*) - als Veldrushooiland is opgetreden. Het was mijn eerste ontmoeting met deze varen in een Veldrushooiland, wat ongetwijfeld te maken heeft met de recente pioniersituatie van het gebied. Prothallia konden zich ontwikkelen en uitgroeien, terwijl Veldrus (*Juncus acutiflorus*) nog een open vegetatie vormde. Maar nu Veldrus er krachtig bijstaat en de Moerasvaren-kloon beperkt is gebleven tot één blad, valt te vrezen dat de soort het niet redt. In de synoptische tabellen van de serie Vegetatie van Nederland wordt de soort niet vermeld van het Veldrushooiland (*Crepidum acutiflori*) (SCHAMINÉE & al. 1996).

Het hier waargenomen verschijnsel staat niet op zichzelf. Waar een bodem is afgegraven, begint een secundaire successie altijd met een minimale concurrentie in de beginfase, waardoor een groot aantal soorten de kans krijgt om te kiemen en uit te groeien. Voor de ontwikkeling zijn vooral de nog in de bodem aanwezig zaden en sporen van groot belang. Die zijn er al en kunnen, als de omstandigheden het toelaten, kiemen (secundaire successie). Maar er worden ook soorten van buiten aangevoerd. Wilgen, orchideeën en nog veel meer soorten vormen geen langlevende zaadvoorraad in de bodem. Zij moeten op tijd worden aangevoerd. Wat de varens betreft wordt er makkelijk vanuit gegaan dat ze er al direct zijn na het afgraven van de bodem. Uit Engels onderzoek is bekend dat bijna alle ook in Nederland voorkomende varensoorten een langlevende sporenvoorraad in de bodem vormen (DYER & LINDSAY 1992), waarbij kiemkrachtige sporen tot 90 cm

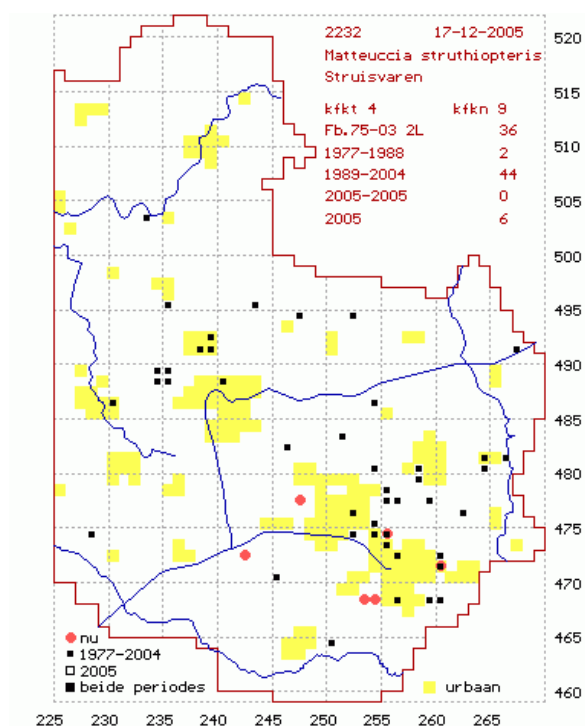
beneden maaiveld zijn aangetroffen (ESTEVES & DYER 2003). Wanneer de op een bepaalde diepte aanwezige, levende sporenvoorraad groter is dan de aanvoer dan lijkt vestiging vanuit deze sporenvoorraad voor de hand te liggen. Vestiging van de eerder genoemde Stippelvaren en Geschubde mannetjesvaren op gemonitorde plekken kunnen ook wijzen op recente aanvoer van sporen of recente opbouw van een oppervlakkige sporenvoorraad die na bodembeschadiging is geactiveerd.

Naast vestiging en de ontwikkeling tot een volwassen, fertiele plant is competitie of concurrentie met andere plantensoorten een belangrijke factor. In een nieuw gebied komen veel pioniersoorten voor die verdwijnen naarmate de kruidlaag zich sluit. Dat kan te maken hebben met het ontbreken van storing, bijv. duidelijk bij Wijd-bloeiende rus (*Juncus tenageia*), die altijd na enkele jaren verdwenen is, of door de competitie en het overgroeid raken door andere soorten die beter aangepast zijn aan de heersende situatie. In deze eerste fase kunnen ook wat ik maar noem toevalsoorten kiemen. Hun zaad was aanwezig (of soms aangevoerd) en pas na sluiting van de kruidlaag verdwijnen ze door competitie. De Moerasvaren van de Lemselermaten is niet de eerste vondst van deze soort in Twente; het gaat om de 13^e vondst in Twente na 1990 (tabel 3). De voorlaatste vondst betrof trouwens ook een natuurontwikkelingsgebied namelijk het Reggedal bij Eelen, in een ingericht gebied waar ook Dubbelloof en Koningsvaren zijn verschenen (STOLWIJK & ZIJLSTRA 2005). Heel opmerkelijk trouwens, omdat op afgegraven laagveen in West-Overijssel dit trio ook bij elkaar verschenen is en ook hier begeleid wordt door de eerder genoemde Stippelvaren (Werkgroep Natuurtechniek Rouveen 2005). Moerasvaren is in het FLORON district Twente het meest gevonden in elzenbroekbos en daarnaast in ten behoeve van natuurontwikkeling afgegraven gebied.

Tabel 3. Waarnemingen van Moerasvaren in Twente vanaf 1990

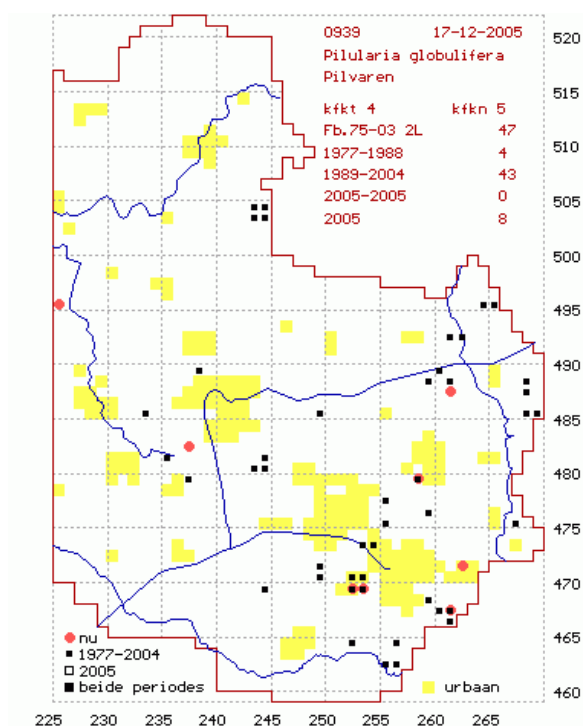
Jaar	x-co- or	y-co- or	Biotoop	Vinder	Gebied	Aantal/opm.
1992	255	494	elzenbroekbos	R. Beringen	Hazelbekke	grote populatie
1992	233	504	?	A. Huizinga	Diffelen	
1992	234	497	schraalland	O.G. Zijlstra	Zandstuve (Vroomshoop)	
1995	233	468	elzenbroekbos	R. Beringen	Huize Diepenheim	
1995	248	468	elzenbroekbos	P. Bremer	Asbroek bij Beckum	groeiplaats van 200 m ²
1997	239	469	voedselrijk, nat bos	R. Beringen	Hengevelder Esch	
1997	245	471	elzenbroekbos	R. Beringen	Slaghekkenhoek	
1998	227	507	loofbos	R. Beringen	bosje langs Rijksweg	
1998	268	487	nieuwe natuur	C.G. Abbink-Meijer- rink	Stroothuizen	2 klonen
2002	242	493	elzenbroekbos	C.G. Abbink-Meijer- rink	Kooiplas Vriezenveen	1 kloon
2003	267	491	in oever van plas	P. Bremer	bij camping Papillon	1 kloon
2004	228	493	nieuwe natuur	FWT / M. Zonderwijk	Eelen, Reggedal	1 ex.
2005	256	485	nieuwe natuur; Veldrushooiland	P. Bremer	Lemselermaten	1 blad

Struisvaren (*Matteuccia struthiopteris*)

Tijdens de controle van een opgave van een groeiplaats van Stippelvaren bleek niet deze varensoort aanwezig, maar wel Struisvaren. Bij een vestiging van Struisvaren, waarbij in het begin sprake is van één plant, kan ik mij een vergissing met Stippelvaren voorstellen. Nu staan er meerdere Struisvarens - onderdeel van een kloon - in een bermgreppel op het landgoed Twickel. De vindplaats komt mij natuurlijk over. Bij herkomst als tuinafval staan er vaak meer tuinplanten; bovendien is sprake van een onverharde weg, die voor doorgaand gemotoriseerd verkeer verboden is. Het is dus waarschijnlijk de eerste spontane vestiging van deze tuinvaren in Twente. Meerdere absoluut zekere spontane vestigingen zijn onderhand bekend uit Flevoland, waarvan drie uit het Voorsterbos (BREMER 2005a). Bijgaand figuur geeft alle groeiplaatsen in Twente. Mogelijk zijn er meer groeiplaatsen die voortgekomen zijn uit een spontane vestiging?

Pilvaren (*Pilularia globulifera*)

Pilvaren is geen onbekende voor Twente. De ontwikkelingen voor Twente en de rest van Overijssel zijn geschetst door BREMER (2002), waarbij onderscheid is gemaakt tussen het actuele en het cumulatief aantal vindplaatsen. In Overijssel was in 2001 sprake van 22 groeiplaatsen, waarvan 16 binnen het district Twente. Een aantal groeiplaatsen zijn inmiddels verdwenen door zandwinning (o.a. Balderhaar) of andere oorzaken (bijv. door successie, Oude Broek); op andere plekken gaat het om langjarige vindplaatsen (o.a. Strootman, Sluitersdijk, en de ijsbaan van Tilligte). Bijgaand figuur geeft de vindplaatsen voor de periode 1989 t/m 2005. Na 2001 zijn nogal wat nieuwe vindplaatsen ontdekt. Een daarvan betrof drie nieuwe poelen binnen een hok (landinrichting Volthe) met in elke van deze poelen Pilvaren. Van een concentratie van vindplaatsen is in Twente eerder sprake geweest bij het Witte Veen, eveneens in aangelegde poelen en basisbiotopen.

Naar schatting komt de soort op dit moment in 23 hokken voor (helft van cumulatieve aantal, zie BREMER 2002).

Tongvaren (*Asplenium scolopendrium*)

Tongvaren is binnen Twente een zeldzame soort en alleen bekend van stenige habitats (o.a. waterputten, muren). In 2005 werd de soort op drie nieuwe groeiplaatsen ontdekt. Jacques Bielen vond de soort al in januari op een muurtje langs een beekje op het landgoed Eggheria. Hier staan diverse juveniele exemplaren. Een eerste terres-

trische vondst in Twente werd gedaan door Wim de Winter in september 2005. Toen werd een adulte plant gevonden langs een beboste greppel bij de Lutte. Buiten Twente komt de soort terrestrisch slechts op een beperkt aantal plekken in ons land voor, namelijk in de kalkrijke duinen van ZW-Nederland en in de kalkrijke bossen van Flevoland en dan vooral in het Kuinderbos. Hier werden tijdens de laatste telling 13.000 exemplaren op greppelkanten gevonden en een enkele plant buiten het greppelbiotoop (BREMER 2005b).

Tabel 4. Waarnemingen van **Tongvaren** in Twente vanaf 1990

Jaar	x-coor	y-coor	Biotoop	Vinder	Gebied	Aantal/opm.
1992	260	477	stenen beschoeiing sloot	J. Schunselaar	Veendijk	
1997	258	472	op steegmuur onder lekkende dakgoot	A. van den Boogaard	Enschede, Voortsweg	
1998	257	473	vochtige muur	P.F. Stolwijk	Lijsterstraat	
1998	265	476	kerkmuur	J. Kers	Losser Centrum	1 ex.
1999	258	481	onderaan steegmuur	A. van Renssen	Oldenzaal, de Thij	1 ex.
1999	237	486		C.G. Abbink-Meijerink	Wierden, station NS	
2002	250	476		W. Boersma	Hengelo, Weidedorp	
2002	260	483	op muurtje onder lekken d afdakje	P. Waardenburg	Oldenzaal, De Essen	
2003	259	471	tuinmuurtje	J. Schunselaar	Enschede	
2003	251	475		J. Zwieneberg	Hengelo, Berflo Es	
2005	263	481	greppel aan bosrand	W. de Winter	De Lutte	1 adult ex.
2005	249	476		J. Zwieneberg	Hengelo, Woolde	
2005	262	483	op muurtje langs beek	J.W. Bielen & J.J.G. Bielen-Biessels	Eggheria	meerdere juveniele ex.

Stijve naaldvaren (*Polystichum aculeatum*)

Mevr. C.G. Abbink-Meijerink vond in 2005 een drietal exemplaren van Stijve naaldvaren in Wierden op een industrieterrein, waar gevlochten ijzeren matten liggen opgeslagen. Het betreft de eerste vondst in Twente. De soort is in Nederland zeldzaam. Het grootste aantal groeiplaatsen komt in bos voor in Zuid-Limburg. De totale populatie omvat hier meer dan 1000 planten (eigen schatting, mede op grond van data provincie Limburg). In het Kuinderbos staan ook meer dan 1000 planten en elders in Nederland is steeds sprake van heel kleine groeiplaatsen, veelal op muren.

Slotopmerkingen

Het veldseizoen van 2005 leverde een opmerkelijk groot aantal nieuwe vondsten van zeldzame varens op in Twente. Vooral het aantal nieuwe vindplaatsen van Stippelvaren is daarbij opvallend. Hierbij speelt zonder meer een sterk onderzoekseffect. Maar er is ook sprake van echte vooruitgang, wat blijkt uit vestiging van deze soort in twee meetnethokken. Ook de geringe omvang van veel groeiplaatsen wijst op veel recente vestigingen en de verwachting is dat de soort nog op meer plaatsen de kop op zal steken. Nieuwe vestigingen zijn te verwachten in nieuw ingericht natuurgebied en op bermgreppelkanten binnen heideontginningengebied, waarbij de

bermgreppel bos/heide scheidt van de al of niet verharde weg. Ook bij Geschubde mannetjesvaren is sprake van een echte toename. Na de eerste vondst in 1993 worden steeds weer nieuwe plekken gevonden en mijn verwachting is dat deze soort verder zal toenemen. Het zachter worden van ons klimaat (meer atlantisch, meer neerslag in de zomer en hogere temperaturen) begunstigt mogelijk ook deze soort, die in Europa nergens zo veel voorkomt als in de natste en zachtste delen van Groot-Brittannië. Dit klimaat-effect kan ook een rol spelen bij vestigingen van Tongvaren en Stijve naaldvaren. Tongvaren is gevoelig voor vorst, waarbij vorst zowel van invloed is op overleving als op vitaliteit als fertiliteit (BREMER 2006).

Bij Pilvaren is eveneens sprake van een reële vooruitgang. Dank zij het groot aantal nieuw gegraven dan wel herstelde poelen en plasjes, maar ook de ontwikkeling van nieuwe natuurgebieden heeft de soort zich weten uit te breiden (BREMER 2002). Pilvaren staat wat dat betreft mede voor het succes van herstel en nieuwe natuur. Nieuwe natuur blijkt ook gunstig voor Moerasvaren, maar leidt waarschijnlijk niet tot duurzame populaties. Juist bij Pilvaren is soms wel sprake van duurzaamheid.

Samengevat: naast een onderzoekseffect is het ontstaan van nieuwe natuurgebieden van belang voor de toename van bijzondere varensoorten en kan ook de opwarming van ons klimaat een rol spelen.

Met dank aan O.G. Zijlstra, P.F. Stolwijk, J.W. Bielen en Mevr. C.G. Abbink-Meijerink voor het beschikbaar stellen van aanvullende waarne-

mingen dan wel het leveren van gegevens uit het archief van de Floristische Werkgroep Twente - FLORON Twente.

Literatuur

- BREMER, P. (1990). De Beschubde mannetjesvaren (*Dryopteris pseudomas*) voor het eerst waargenomen in Overijssel. De Tureluur 10(2): 25 - 27.
- BREMER, P. (2001). Nieuwe natuur in Overijssel. Een overzicht van de gerealiseerde natuurontwikkelingsgebieden 1985-2000. Achtergronddocument natuurontwikkeling. Rapport provincie Overijssel.
- BREMER, P. (2002). De toename van de Pilvaren (*Pilularia globulifera* L.) in Overijssel. Gorteria 28: 81 - 88
- BREMER, P. (2005a). Is er sprake van inburgering van de Struisvaren (*Matteuccia struthiopteris* (L.) Tod.) in Nederland? Gorteria (in druk)
- BREMER, P. (2005b). De bijzondere varenflora van een voormalige zeebodem. Natura (in druk).
- BREMER, P. & E. JONGEJANS (2006). On population size and demography of *Asplenium scolopendrium* L., especially at the Kuinderbos (in concept)
- BREMER, P., & J. KOOPMAN (1994). De verspreiding van *Dryopteris pseudomas* (WOLLASTON) HOLUB & POUZAR in Nederland. Gorteria 20: 135 - 139
- BREMER, P. M.A.P. HORSTHUIS & P. HENDRIKSMA (2004). Meten is weten! De vergelijking van twee rondes van het Provinciaal Botanisch Meetnet. Provincie Overijssel. Rapport Provincie Overijssel 2004.1
- DYER, A.F. & S. LINDSAY (1992). Soil spore banks of temperate ferns. American Fern Journal 82: 89-122.
- ESTEVEZ, L.M. & A.F. DYER (2003). The vertical distributions of live and dead fern spores in the soil of a semi-natural woodland in Southeast Scotland and their implications for spore movement in the formation of soil spore banks. In: S. CHANDRA & M. SRIVASTAVA (Eds.). Pteridology in the New Millennium: 261-282.
- HORSTHUIS, M.A.P. (1997). Over een nieuwe groeiplaats van Koprus (*Juncus capitatus*) in Nederland. *Stratiotes* 15: 3 - 15.
- HORSTHUIS, M.A.P. (2002). Achter de Voort. In: Plantensociologische Kring Nederland. Excursieverslagen 1999, pag. 9 - 13.
- IAWM (2004). Interprovinciale Inventarisatie Eenheden. IAWM, CBS.
- SCHAMINÉE, J.H.J., A.H.F. STORTELDER & E.J. WEEDA (1996). De vegetatie van Nederland. Deel 3. Plantengemeenschappen van graslanden, zomen en droge heiden.
- STOLWIJK, P.F. & O.G. ZIJLSTRA (2005). Excursieverslagen FWT-FLORON 2004. Hypericum 4: 17 - 18.
- Werkgroep Natuurtechniek Rouveen (2005). Natuurontwikkeling in het Staphorsterveld. Rapport DGL, provincie Overijssel, Staatsbosbeheer, Waterschap Groot Salland.

□

Excursieverslagen FWT-FLORON 2005

P.F. Stolwijk & J.W. Bielen

DIEPENHEIM, 21 mei; 8 deelnemers

Een groep onder leiding van Jan Meutstege begaf zich naar km-hok 237-469 (Koningshoek) oostelijk van Diepenheim. Met Jacques ging de andere groep naar km-hok 233-469 (Hogelaarsblok). Van km-hok 237-469 waren uit de periode 1989-2004 slechts 162 soorten bekend, waarvan de meeste (144) reeds waren genoteerd op de werkgroepexcursie van 13 mei 1989! In de loop van de tijd hebben verscheidene waarnemers daar nog wat losse waarnemingen aan toegevoegd. Op de excursie van dit jaar zijn 202 soorten aangestreept. Vele daarvan zijn nieuw (76) voor dit hok. We geven een kleine selectie: Tweerijige zegge (*Carex disticha*), Sterzegge (*Carex echinata*), Dicht havikskruid (*Hieracium vulgatum*), Gele dovenetel (*Lamium galeobdolon*), Echt bitterkruid (*Picris hieracioides*) en

Watermuur (*Myosoton aquaticum* [syn. *Stellaria aquatica*]). Van de soorten die opnieuw werden aangetroffen zijn Bosanemoon (*Anemone nemorosa*), Elzenzegge (*Carex elongata*), Hengel (*Melampyrum pratense*), Jeneverbes (*Juniperus communis*) (RL), Zwartblauwe rapunzel (*Phyteuma spicatum* subsp. *nigrum*) (RL) en Slanke sleutelbloem (*Primula elatior*) het meest opvallend. In km-hok 233-469 waren vanaf 1989 reeds 321 soorten aangetroffen. Slechts 25 waarnemingen daarvan zijn van na 1995. De bestaande gegevens van dit hok zijn dus al aardig verouderd. Van de 177 nu aangestreepte soorten bleken er 20 nieuw, eigenlijk allemaal heel gewone soorten. Opvallend was alleen dat aan de tien reeds bekende zeggesoorten nog vier werden toegevoegd: Zompzegge (*Carex curta*), Tweerijige zegge, Elzenzegge en Zwarte zegge (*C. nigra*). Van de zes hier reeds bekende RL-soorten is

nooit een RL-formulier gemaakt. Helaas vonden we nu slechts een van deze soorten terug: Kleine ratelaar (*Rhinanthus minor*).

DENEKAMP, 18 juni; 17 deelnemers

Bij het natuurmuseum Natura Docet troffen de deelnemers aan deze excursie elkaar. Ook leden van de Plantenwerkgroep Denekamp waren aanwezig. Hier troffen we tot onze verrassing ook Hans Stoltenkamp, die de werkgroep jaren lang heeft geleid. Hans heeft de leiding van de werkgroep aan Jan Knol moeten overdragen wegens verergering van zijn ziekte. Op deze plaats een hartelijk dank aan Hans voor de vele jaren dat hij ons zijn gegevens heeft geleverd. Hans heeft een deel van de excursie vanuit de rolstoel meege maakt.

Ter plaatse bezochten we (in km-hok 264-488) een klein natuurproject, dat een aantal aardige soorten opleverde, o.a. Liggend hertshooi (*Hypericum humifusum*) en Borstelbies (*Isolepis setacea*). En hoe Weideklokje (*Campanula patula*) hier terecht is gekomen, zal wel altijd een raadsel blijven!

Vervolgens vertrok de stoet naar het meest oostelijk deel van het Kanaal Almelo-Nordhorn; dit mooie gebied was in het verleden weliswaar goed onderzocht, maar de gegevens zijn niet erg recent meer.

We verdeelden ons in twee groepen, een onder leiding van Otto naar het westelijk deel van km-hok 267-491 (Grensweg) en naar km-hok 267-490 (Rodenmors). Pieter deed met de andere groep het oostelijk deel van km-hok 267-491 en km-hok 268-491 (Wolfshuizen).

In km-hok 267-491 werden 124 soorten genoteerd, waarvan 9 die in het verleden niet waren aangetroffen. Km-hok 267-490 was goed voor 113 soorten, waarvan 5 nieuw. Het laatste traject tot de grens (km-hok 268-491) leverde 144 streepjes op; 6 soorten waren hier geheel nieuw. Hieruit blijkt eens te meer dat ook zeer goede geïnventariseerde hokken nieuwe soorten kunnen opleveren, bijvoorbeeld twee vondsten van Jakobskruiskruid (*Jacobaea vulgaris* subsp. *vulgaris* [syn. *Senecio jacobaea* s. str.]), een soort die zich sinds een paar jaar enorm verbreidt. Omdat de hokken niet compleet zijn geïnventariseerd heeft het overigens geen zin te kijken naar de soorten die niet zijn teruggezien.

Bijzondere of karakteristieke soorten waren: Kalmoes (*Acorus calamus*), Slofhak (*Anthoxanthum aristatum*) (RL), Blauwe zegge (*Carex panicea*), Gevlekte orchis (*Dactylorhiza maculata* subsp. *maculata*) (RL), Naaldwaterbies (*Eleocharis acicularis*), Veelstengelige waterbies (*Eleocharis multicaulis*), Veenpluis (*Eriophorum angustifolium*), Stekelbrem (*Genista anglica*) (RL), Moeraswederik (*Lysimachia thyrsoflora*), Gagel (*Myrica gale*) (RL), Kransvederkruid (*Myriophyllum verticillatum*), Witte waterlelie (*Nymphaea alba*), Kleine bevernel (*Pimpinella saxifraga*), Mattenbies

(*Schoenoplectus lacustris*), Guldenroede (*Solidago virgaurea*) (RL), Blauwe knoop (*Succisa pratensis*) (RL), Moerasviooltje (*Viola palustris*).

MARIËNBERG, 9 juli; 18 deelnemers

Op het station van Mariëenberg stond een gemêleerd gezelschap te wachten: leden van de Plantenwerkgroep Hardenberg, deelnemers uit het verre Noord-Holland en natuurlijk leden van de FWT, zoveel dat we besloten ons in drie groepen te splitsen. Otto Zijlstra ging via km-hok 235-502 (Mariëenberg-Vechtkanaal) naar km-hok 234-502 (Zwarteweg). Jacques Bielen toog naar de Maat (km-hok 234-503), een hok aan de Overijsselse Vecht. Pieter Stolwijk bleef met de Hardenbergers rond het station in km-hok 235-503 (Mariëenberg).

Jacques en zijn mensen hadden een prachtig hok te pakken; uit de periode 1989-2004 waren er al 382 soorten van bekend! Toch waren er onder de 210 aangetroffen soorten maar liefst 23 nieuwe, waaronder een van de mooiste vondsten: Voorjaarszegge (*Carex caryophylla*) (RL). Ook nieuw waren Oostenrijkse kers (*Rorippa austriaca*), Grote ratelaar (*Rhinanthus angustifolius*), Blauwe knoop, Poelruit (*Thalictrum flavum*). Bekend, maar de moeite van het vermelden waard: Groot warkruid (*Cuscuta europaea*), Kamgras (*Cynosurus cristatus*) (RL), Steenanjer (*Dianthus deltoides*) (RL), Geel walstro (*Galium verum*), Kaal breukkruid (*Herniaria glabra*), Gevleugeld helmkruid (*Scrophularia umbrosa*), Grote tijm (*Thymus pulegioides*) (RL), Vierzadige wikke (*Vicia tetrasperma* subsp. *tetrasperma*), Hondsviooltje (*Viola canina*) (RL).

Op weg naar zijn doel noteerde de groep van Otto in km-hok 235-502 (Mariëenberg-Vechtkanaal) de volgende bijzonderheden: Knikkend tandzaad (*Bidens cernua*), Waterscheerling (*Cicutia virosa*), Grote pimpernel (*Sanguisorba officinalis*), Smalle lisdodde (*Typha angustifolia*), Lange ereprijs (*Veronica longifolia*). Een klein traject leverde zo toch nog 136 soorten op, waarvan 38 soorten nieuw. Van het hok waren al 240 soorten bekend.

In het hok Zwarteweg werden 201 soorten genoteerd, een verdubbeling van het tot nog toe bekende aantal. De mooiste vondsten waren: Lepeltjesheide (*Andromeda polifolia*) (RL), Zandzegge (*Carex arenaria*), Kleine zonnedauw (*Drosera intermedia*) (RL), Naaldwaterbies, Eenarig wollegras (*Eriophorum vaginatum*) (RL), Bosdroogbloem (*Gnaphalium sylvaticum*) (RL), Jeneverbes, Borstelgras (*Nardus stricta*) (RL), Kleine bevernel, Rechte ganzerik (*Potentilla recta*), Hondsviooltje.

Het gebied rond het station bood weer een ander spectrum aan soorten, typisch voor een meer urbaan milieu; behalve wat verwilderde tuinplanten waren dat o.a. Behaard vingergas (*Digitaria sanguinalis*), Steenkruidkers (*Lepidium ruderales*), Hertshoornweegbree (*Plantago coronopus*),

Kruipganzerik (*Potentilla anglica*), Viltganzerik (*Potentilla argentea*), Uitstaande vetmuur (*Sagina micropetala* [syn. *Sagina apetala* subsp. *erecta*]), Wit vetkruid (*Sedum album*). In een klein stukje bos stond zowaar nog een verkommerd exemplaar van Jeneverbes. Er waren uit dit hok 210 soorten bekend. De groep van Pieter zag er nu 198, waarvan 53 nieuw. Terloops had de groep van Jacques in dit hok ook nog Lange ereprijs gezien.

OMMEN, 10 september; 10 deelnemers

Omdat er veel, minder ervaren floristen waren in de groep en omdat een vrij groot aantal deelnemers tijdig wilden stoppen, werd besloten gezamenlijk een interessant terrein te bezoeken.

Dat werd het Arriër Koeland in km-hok 227-503, dat met 275 soorten uit de periode 1989-2004 een goed bekeken hok is. Veel tijd werd besteed aan gezamenlijke determinatie aan de hand van de flora. Er werden daardoor slechts 134 soorten gestreept. Toch werden nog nieuwe soorten voor het hok ontdekt, bijvoorbeeld: Liggend hertshooi, Waterpostelein (*Lythrum portula*), Watermuur, Kleine bevernel, Glanzig fonteinkruid (*Potamogeton lucens*), Gevleugeld helmkruid, Beekpunge (*Veronica beccabunga*). Aan Rode Lijstsoorten werden er 9 teruggevonden, o.a. Dubbelloof (*Blechnum spicant*), Wateraardbei (*Comarum palustre* [syn. *Potentilla palustris*]), Kamgras, Steenanjer, Moerasbasterdwederik (*Epilobium palustre*), Grote tijm.

Aan de excursies namen deel:

Gerard Benerink, Jacques Bielen, Wytze Boersma, Annie Böhmers, Lies Brookhuis, Jos Bruns, Johan Damhuis, Gerrit Diepenveen, Carla Duurland, Annie Gosemeijer, Jaap Groot, Tineke Hakkenes, Jan van Kamer, Gerry Kelder, Bep Knol, Jan Knol, Lies Koster, Rini Kuiper, Jan Maresch, Jan Meutstege, Gerrit Meutstege, Harvey Pearson, Andries van Renssen, Jo Schunselaar, Henk Schurink, Bas Slatman, Peter Spee, Hans Stoltenkamp, Pieter Stolwijk, Aart Swolfs, Wiebe Tolman, Piet Vogelzang, Gerrit Welgraven, Otto Zijlstra, Jan Zwienenberg.

□

Een nieuwe editie van Heukels' Flora van Nederland

P.F. Stolwijk

R. van der Meijden, Heukels' Flora van Nederland. Editie 23. Wolters-Noordhoff. 49,50. Voor medewerkers van Floron met kortingbon 44,50.

In Hypericum 4 kondigde ik aan (STOLWIJK 2005) dat er naar verwachting in 2006 een nieuwe editie van de Heukels' zou verschijnen. Het is dan ook heel verheugend dat de flora, een must voor elke florist, reeds op 4 november van dit jaar is uitgekomen.

In dit artikel ga ik kort in op de wijzigingen die voor Twentse floristen het meest van belang zijn.

Indeling

Tot nog toe werd het plantenrijk voornamelijk ingedeeld op grond van uiterlijke (morfologische) kenmerken. Dat heeft o.a. geleid tot de vertrouwde splitsing in Naaktzadigen en Bedektzadigen) en deze weer in Een- en Tweezaadlobbigen, waarbij in moderne flora's de eerste na de tweede kwamen.

Nieuwe inzichten, verworven door onderzoek op moleculaire schaal (DNA) hebben dit beeld echter grondig verstoord. De nieuwe flora begint weliswaar zoals steeds met de Vaatsporenplanten, maar daarbinnen is de indeling gewijzigd. Zo staat bijvoorbeeld de Addertongfamilie (*Ophioglossaceae*) nu voor de Paardenstaartfamilie

(*Equisetaceae*), die meer verwant blijkt met de varens dan met bijvoorbeeld de Wolfsklauwfamilie (*Lycopodiaceae*). Vervolgens komen de Naaktzadigen (Coniferen). Dan verschijnt er een nieuwe groep, de Oerbedektzadigen, waartoe Waterlelie (*Nymphaea*) en Gele Plomp (*Nuphar*) behoren. Daarna komen de Bedektzadigen. Hiertoe behoren allereerst de Eenzaadlobbigen; na een 'tussengroep' met onder andere Hoornblad (*Ceratophyllum*) verschijnen dan uiteindelijk de resterende groepen, (grofweg) de Tweezaadlobbigen. Een en ander is in detail na te lezen in een van de inleidende hoofdstukken.

Bovengenoemd onderzoek kan echter ook tot gevolg hebben dat de groepering van geslachten in families verandert. Zo zijn alle halfparasieten uit de Helmkruidfamilie (*Scrophulariaceae*) - Zwartkoren (*Melampyrum*), Ogentroost (*Euphrasia*), Helmogentroost (*Odontites*) enz. - overgeheveld naar de Bremraapfamilie (*Orobanchaceae*), die (in Nederland) tot nog toe alleen uit planten zonder bladgroen bestond. En aantal andere geslachten uit de Helmkruidfamilie verhuist naar de Weegbreefamilie (*Plantaginaceae*) (PELSER 2003). Ook andere families zijn gesplitst,

bijvoorbeeld de Liefamilie (*Liliaceae*); weer andere zijn juist weer samengevoegd, zoals de Ganzenvoetfamilie (*Chenopodiaceae*), die opgaat in de Amarantenfamilie (*Amaranthaceae*). Voor de florist betekent dit echter alleen maar dat sommige geslachten op een andere dan de vertrouwde plaats in de flora staan, zonder dat de naam verandert.

Veranderde namen

Wetenschappelijke namen moeten soms gewijzigd worden vanwege de prioriteitsregel, die zegt dat de oudst geldig gepubliceerde naam de juiste is. Wijzigingen om deze reden betreffen in deze editie veelal de terugkeer naar in eerdere druk-

ken gebruikte namen.

Als echter uit onderzoek naar de verwantschap blijkt dat soorten in een ander geslacht moeten worden geplaatst, dan verandert de wetenschappelijke naam eveneens. Dat verschijnsel doet zich steeds in nieuwe edities van flora's voor, maar is ditmaal sterker dan gebruikelijk. Met name de Orchideeënfamilie (*Orchidaceae*) is behoorlijk overhoop gehaald. Voor Twente blijft dit echter beperkt tot een andere naam voor Grote keverorchis (*Listera ovata*); deze wordt in dezelfde familie geplaatst als Vogelnestje (*Neottia nidus-avis*) en gaat derhalve *Neottia ovata* heten. Ik geef hier een lijst van de voor een Twents florist voornaamste wijzigingen.

Tabel 5. Nieuwe namen (selectie)

Nieuwe naam	Oude naam	Nederlandse naam
<i>Aphanes australis</i>	<i>Aphanes inexpectata</i>	Kleine leeuwenklauw
<i>Baldellia ranunculoides</i> subsp. <i>ranunculoides</i>	<i>Echinodorus ranunculoides</i>	Stijve moerasweegbree
<i>Berberis aquifolium</i>	<i>Mahonia aquifolium</i>	Mahonie
<i>Callitriche brutia</i>	<i>Callitriche hamulata</i>	Haaksterrenkroos
<i>Centunculus minimus</i>	<i>Anagallis minima</i>	Dwergbloem
<i>Comarum palustre</i>	<i>Potentilla palustris</i>	Wateraardbei
<i>Convolvulus sepium</i>	<i>Calystegia sepium</i>	Haagwinde
<i>Ficaria verna</i> subsp. <i>verna</i>	<i>Ranunculus ficaria</i> subsp. <i>bulbilifer</i>	Gewoon speenkruid
<i>Glebionis segetum</i>	<i>Chrysanthemum segetum</i>	Gele ganzenbloem
<i>Hypericum maculatum</i> subsp. <i>obtusiusculum</i>	<i>Hypericum dubium</i>	Kantig hertshooi
<i>Jacobaea aquatica</i>	<i>Senecio aquatica</i>	Waterkruiskruid
<i>Jacobaea vulgaris</i>	<i>Senecio vulgaris</i>	Jakobskruiskruid
<i>Lamium galeobdolon</i> subsp. <i>argentatum</i>	<i>Lamium galeobdolon</i> cv. 'Florentinum'	Bonte gele dovenetel
<i>Matricaria chamomilla</i>	<i>Matricaria recutita</i>	Echte kamille
<i>Montia minor</i>	<i>Montia fontana</i> subsp. <i>chondrosperma</i>	Klein bronkruid
<i>Myosoton aquaticum</i>	<i>Stellaria aquatica</i>	Watermuur
<i>Oenothera glazioviana</i>	<i>Oenothera erythrosepala</i>	Grote teunisbloem
<i>Oxalis stricta</i>	<i>Oxalis fontana</i>	Stijve klaverzuring
<i>Platanthera montana</i>	<i>Platanthera chlorantha</i>	Bergnachtorchis
<i>Potentilla tabernaemontani</i>	<i>Potentilla verna</i>	Voorjaarsganzerik
<i>Nasturtium microphyllum</i>	<i>Rorippa microphylla</i>	Slanke waterkers
<i>Sagina micropetala</i>	<i>Sagina apetala</i> (subsp. <i>micropetala</i>)	Uitstaande vetmuur
<i>Sanguisorba minor</i> subsp. <i>balearica</i>	<i>Sanguisorba minor</i> subsp. <i>polygama</i>	Moespimpernel
<i>Scleranthus annuus</i> subsp. <i>annuus</i>	<i>Scleranthus annuus</i>	Eenjarige hardbloem
<i>Sedum rupestre</i>	<i>Sedum reflexum</i>	Tripmadam
<i>Silene flos-cuculi</i>	<i>Lychnis flos-cuculi</i>	Echte koekoeksbloem
<i>Vaccinium macrocarpon</i>	<i>Oxycoccus macrocarpos</i>	Cranberry
<i>Vaccinium oxycoccos</i>	<i>Oxycoccus palustris</i>	Kleine veenbes

Tabel 6. Samengevoegde taxa

Nieuwe naam	Oude namen	oude Nederlandse namen	Nederlandse naam
<i>Callitriche brutia</i>	<i>Callitriche brutia</i> + <i>C. hamulata</i>	Gesteeld sterrenkroos + Haaksterrenkroos	Haaksterrenkroos
<i>Erodium cicutarium</i>	<i>Erodium cicutarium</i> subsp. <i>cutarium</i> + subsp. <i>dunense</i>	Gewone reigersbek + Duinreigersbek	Reigersbek
<i>Juncus alpinoarticulatus</i>	<i>Juncus alpinoarticulatus</i> subsp. <i>alpinoarticulatus</i> + subsp. <i>atricapillus</i>	Alpenrus + Duinrus	Rechte rus
<i>Sparganium erectum</i>	<i>Sparganium erectum</i> subsp. <i>erectum</i> + subsp. <i>neglectum</i>	Grote egelskop + Blonde egelskop	Grote egelskop

Tabel 7. Gesplitste taxa

Oude naam	Nieuwe naam	Nederlandse naam	Opmerking
<i>Epipactis helleborine</i>	<i>Epipactis helleborine</i> subsp. <i>helleborine</i>	Brede wespenorchis	
	<i>Epipactis helleborine</i> subsp. <i>neerlandica</i>	Duinwespenorchis	niet in Twente
<i>Senecio jacobaea</i>	<i>Jacobaea vulgaris</i> subsp. <i>dunensis</i>	Duinkruiskruid	in Twente?
	<i>Jacobaea vulgaris</i> subsp. <i>vulgaris</i>	Jakobskruiskruid	
<i>Myosotis scorpioides</i>	<i>Myosotis scorpioides</i> subsp. <i>nemorosa</i>	Weid evergeet-mij-nietje	in Twente?
	<i>Myosotis scorpioides</i> subsp. <i>scorpioides</i>	Moerasvergeet-mij-nietje	

Al deze wijzigingen hebben in principe geen gevolgen voor de Nederlandse naam, een voordeel voor degenen die Nederlandse namen gebruiken! Een klein aantal Nederlandse namen is echter wel

gewijzigd, deels al bij de invoering van de nieuwe Standaardlijst (STOLWIJK 2005). De belangrijkste overige wijzigingen noem ik hier.

Tabel 8. Nieuwe Nederlandse namen

Nieuwe naam	Oude naam
Lork	Larix
Cranberry	Grote veenbes
Europese hanenpoot	Hanenpoot
Kleine tijm	Wilde tijm

Nieuwe soorten

Een belangrijk deel van de nieuw opgenomen soorten betreft ingeburgerde adventieven en

sierplanten. De publicatie van Stadsplanten (DENTERS 2004) heeft hiertoe een belangrijke aanzet gegeven.

Tabel 9. Nieuwe soorten (selectie)

Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	Opmerking	Al in Twente?
<i>Alcea rosea</i>	Stokroos	ingeburgerde sierplant	nee
<i>Campanula carpatica</i>	Karpatenk lokje	ingeburgerde sierplant	ja
<i>Campanula portenschlagiana</i>	Dalmatiëklokje	ingeburgerde sierplant	nee
<i>Campanula poscharskyana</i>	Kruipklokje	ingeburgerde sierplant	ja
<i>Conyza sumatrensis</i>	Hoge fijnstraal	ingeburgerd adventief	ja
<i>Echinochloa muricata</i>	Stekelige hanenpoot	ingeburgerd adventief	ja
<i>Gypsophila paniculata</i>	Pluimgipskruid	ingeburgerde sierplant	ja
<i>Impatiens balfourii</i>	Tweekleurig springzaad	ingeburgerde sierplant	ja
<i>Ludwigia grandiflora</i>	Waterteunisbloem	ingeburgerde sierplant	ja
<i>Meconopsis cambrica</i>	Schijnpapaver	ingeburgerde sierplant	ja
<i>Melissa officinalis</i>	Citroenmelisse	ingeburgerde sierplant	nee
<i>Oenothera deflexa</i>	Zandteunisbloem		?
<i>Pachysandra terminalis</i>	Dikkemanskruid	ingeburgerde sierplant	ja
<i>Panicum schinzii</i>	Zuid-Afrikaanse gierst	ingeburgerd adventief	ja
<i>Papaver orientale</i>	Reuzenklaproos	ingeburgerde sierplant	ja
<i>Sanguisorba minor subsp. balearica</i>	Moespimpernel	ingeburgerde sierplant	ja
<i>Sedum sarmentosum</i>	Driebladvetkruid	ingeburgerde sierplant	ja
<i>Setaria faberi</i>	Chinese naalbaar	ingeburgerd adventief	ja
<i>Silene coronaria</i>	Prikneus	ingeburgerde sierplant	ja
<i>Solanum sarachoides</i>	Kleverige nachtschade	ingeburgerd adventief	ja
<i>Soleirolia soleirolii</i>	Slaapkamergeluk	ingeburgerde sierplant	nee
<i>Tellima grandiflora</i>	Franjekelk	ingeburgerde sierplant	ja
<i>Verbena bonariensis</i>	Stijf ijzerhard	ingeburgerde sierplant	ja

Overige gevolgen

Een en ander zal natuurlijk resulteren in een nieuwe streeplijst; deze moet voor het komende veldseizoen klaar zijn. Zodra de lijst beschikbaar is, zal deze op onze website gepubliceerd wor-

den.

De nieuwe namen worden vanaf dit nummer van *Hypericum* gebruikt; indien relevant komt de oude naam er als synoniem achter.

Literatuur

- DENTERS, T. (2004). Stadsplanten. Veldgids voor de stad.
 PELSER, P. (2003). De ontmanteling van de Helmkruidfamilie (Scrophulariaceae). *Gorteria* 29: 117.
 STOLWIJK, P.F. (2005). De Standaardlijst van de Nederlandse flora 2003. *Hypericum* 4: 8.

□

Publicaties over wilde planten in Twente

J.W. Bielen & P.F. Stolwijk

ABBINK-MEIJERINK, CORRY G. (2004). Dinkelland. Deelobject "Stroothuizen". OBN Monitoring 2001-2003. Verslag van een minutieus uitgevoerde inventarisatie. Met een overzicht van waargenomen vaatplanten en blad- en levermossen van de Rode Lijst, 92 kaarten van gekarteerde soorten en soortenlijsten van 50 permanente kwadraten.

BOEDELTE, GER (2005). The role of dispersal, propagule banks and abiotic conditions in the establishment of aquatic vegetation. Thesis.

In dit proefschrift heeft de auteur de factoren die een rol spelen bij de vestiging van waterplanten onderzocht. Hiertoe heeft hij zeer omvangrijk veldwerk verricht, waarbij uit het Twentekanaal en aanvoerende beken zaden en plantendelen verzameld zijn om de levensvatbaarheid ervan te testen.

BOERSMA, WYTZE (Eindredactie). (2005). Bentelerheide (Bentelerhaar) 2000-2003 - een veldbiologisch project van de KNNV afd. Hengelo-Oldenzaal.

Verslag van een uitgebreide inventarisatie door de KNNV afdeling Hengelo-Oldenzaal. Het betreft niet alleen de flora bestaande uit hogere planten, mossen en paddestoelen maar ook een deel van de fauna met vogels, vlinders, libellen en incidentele waarnemingen van andere organismen. De inventarisatie van de hogere planten ziet er goed uit. De verzamelde gegevens zijn via streeplijsten en RL-formulieren ook aan FWT-FLORON doorgegeven.

HOOPEN, J. TEN (2006). De Bergvennen en het beheer van bijzondere natuurwaarden. Jaarboek Twente 2006.

Boeiend artikel over de historie van het beheer van de Bergvennen en het Brecklenkampseveld.

RUITER, H. (2005). Stroomdalflora in het dal van de Overijsselse Vecht, hoelang nog? De Levende Natuur 106 (4): 162-165.

De auteur vreest dat door de onnadenkende inzet van "grote grazers" de populaties van de karakteristieke stroomdalsoorten zullen verdwijnen. Dat geldt met name ook voor de Bergnachtorchis (*Platanthera montana* [syn. *Platanthera chlorantha*]), een BSP-soort waar o.a. in 2004 te vergeefs naar is gezocht. De schrijver onderzoekt het terrein al 25 jaar en heeft in die periode diverse bijzondere soorten verloren zien gaan. Door die ervaring en de aan de literatuur ontleende gegevens omtrent het vroegere gebruik, komt hij tot een aantal goed gefundeerde beheersadviezen. Onze conclusie na lezing van het artikel is: begrazing is slechts één component van een goed beheer.

WEEDA, E.J., J.H.J. SCHAMINÉE & L. VAN DUUREN (2005). Atlas van plantengemeenschappen in Nederland. Deel 4. Bossen, struwelen en ruigten.

Het laatste deel van een uitmuntende serie. Heel veel kennis verzameld met veldwerk en uit literatuur is hier samengebond en toch helder weergegeven. De auteurs volstaan niet met uitsluitend een beschrijving van de behandelde vegetatietypen en hun voorkomen in Nederland, maar geven tevens veel informatie over hun ontstaanswijze en de voorwaarden voor hun voortbestaan. Voor sommige lezers zal het gebruik van Nederlandse namen voor plantengemeenschappen en plantensoorten de leesbaarheid verhogen. Terecht zijn wel steeds de wetenschappelijke namen er tussen haakjes bij vermeld.

Het lijkt ons dat de eerste auteur heel veel van zijn in Twente opgedane kennis in het vierde deel heeft verwerkt. Vanwege de beheersadviezen is deze serie, en vooral ook dit deel, zeer aan te bevelen bij de beheerders van onze Twentse natuurgebieden. De volgende zinsneden troffen mij bijzonder: "Dennenbossen bieden kansen voor geleidelijke, spontane ontwikkeling van nieuw Quercetea-bos (Eikenbos): onder een scherm van Dennen verjongen de loofbomen zich goed." en deze: "Struwelen en bossen op de oudere gronden verdienen (daarentegen) begeleiding door beheersingrepen, omdat zij in de 20^e eeuw sterk aan kwaliteit hebben ingeboet en een belangrijk deel van hun kenmerkende soorten dreigen te verliezen." Ook de gewone florist zal deze boeken met veel vrucht kunnen raadplegen om zijn adviezen te kunnen onderbouwen.

ZWIENENBERG, J.H. (2005). Deens lepelblad (*Cochlearia danica* L.) en Hertshoornweegbree (*Plantago coronopus* L.) in de gemeente Hengelo in 2004. Onder de Loep, maart 2005: 6-9.

Een leuk artikel met een recent overzicht van vondsten van enige bermhalofyten. De titel verraadt niet dat de auteur dankzij zijn gerichte onderzoek o.a. Zeeweegbree (*Plantago maritima*) vond in 2004, de eerste waarneming van deze soort in Twente.

□